

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВА

*Головей Н. В.
Студент 5-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Анотація. У даній статті досліджується історичний аспект розвитку та нормативно-правового закріплення шахрайства. Визначаються особливості складу даного злочину. Проводиться кримінально-правовий та кримінологічний його аналіз.

Ключові слова: злочин, шахрайство, обман, зловживання довірою, склад злочину, кримінально-правова характеристика, кримінологічна характеристика.

Annotation. This article examines the historical aspect of the development and consolidation of legal fraud. Identifies the characteristics of the crime. It also reserves criminal and criminological analysis of this crime.

Keywords: crime, fraud, deception, abuse of trust, the crime, the criminal and legal characteristics, criminological characteristics.

Постановка проблеми. Розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави передбачає пріоритет людини, її прав та свобод, як основної цінності в державі. Так, стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю.

Право власності є одним з найбільш цінних соціальних благ і являється священним та непорушним правом людини. Саме тому злочини проти власності являються одними з найпоширеніших та найнебезпечніших злочинних діянь, що обумовлює необхідність ретельного вивчення даної групи злочинів як в цілому, так і її кожного окремого виду.

Аналіз досліджень та публікацій. Дана стаття присвячена дослідженню такого виду злочинів проти власності, як шахрайство. Шахрайство є специфічним злочинним діянням, до вивчення якого долучилися такі вчені, як П.П. Андрушко, Н.О. Антонюк, М.І. Бажанов, П.С. Берзін, І.Г. Богатирьов, Ю.Б. Биков, Г.М. Борзенков, В.О. Владимиров, Б.В. Волженкін, В.О. Глушков, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, Ю.П. Дзюба, О.О. Дудоров, П.М. Коваленко, О.М. Костенко, М.Й. Коржанський, С.М. Кочои, Л.М. Кривоченко, Г.А. Крігер, В.Г. Кундеус, В.В. Лень, О.В. Лисодед, О.М. Литвинов, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, В.Р. Мойсик, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, А.О. Пінаєв, К.Л. Попов, Є.Д. Скулиш, О.В. Смаглюк, В.П. Тихий, В.І. Тютюгін, Є.В. Фесенко, М.І. Хавронюк, Ю.Л. Шуляк та інші.

Однак, на сьогоднішній день, шахрайство залишається недостатньо вивченим, що викликає багато труднощів на практиці, в процесі його кваліфікації та застосуванні до порушника кримінального законодавства. Це обумовлює актуальність обраної тематики дослідження.

Метою даної статті є кримінально-правова та кримінологічна характеристика шахрайства, елементів складу даного злочину, його видів та особливостей.

Виклад основного матеріалу. Шахрайство є одним з видів злочинів проти власності. Воно відоме людству з прадавніх часів і фактично існує на Землі стільки ж, скільки і людина.

Перші згадки про шахрайство зустрічаються ще в Біблії. В одній із заповідей було заборонено неправдиве свідчення на ближнього свого. А у третій, п'ятій книгах Мойсея та Притчах ми знаходимо згадки щодо майнових обманів: «...не будете чинити кривди в суді, у мірі, у вазі та в мірі рідини...», «Камінь до ваги буде в тебе повний і справедливий, ефа буде в тебе повна і справедлива, щоб продовжилися дні твої на землі», «сором перед Господом» – невірні гири та ваги. [4, с. 139]

Заволодіння чужим майном шляхом обману мало місце і в Стародавньому Римі. [7, с. 14].

У вітчизняному праві поняття обману починає з'являтися в середині XVI століття. На той час не було чіткого визначення даного поняття, однак наукова думка того часу розуміла його як будь-які обманні дії, спрямовані на заволодіння чужим майном.

Вперше, найбільш близьке до сучасного, розуміння шахрайства дається в Кримінальному Кодексі 1922 року. Статті 187 та 188 визначали даний вид злочинів проти власності, як отримання з корисливою метою майна або права на майно, шляхом зловживання довірою або обманом.

Така ситуація тривала аж до 1960-го року, коли було прийнято новий Кримінальний Кодекс УРСР. Цей документ успадкував визначення шахрайства практично без змін. А з нього воно майже таким самим перейшло і до Кримінального Кодексу України 2001 року.

Слід зазначити, що головною відмінністю сутності шахрайства в вищезгаданих двох останніх документах, був той факт, що в КК 1960-го року,

враховуючи державні, політичні та економічні особливості СРСР, тяжкість злочину «шахрайство» визначалась залежно від виду власності майна.

Кодекс 2001 року, прийнятий в незалежній демократичній Україні, остаточно припинив диференціацію ступеню тяжкості шахрайства, залежно від форми власності майна, замінивши даний критерій на розмір шкоди та спосіб вчинення злочину.

На сьогоднішній день, поняття шахрайства закріплюється в статті 190 КК України, частина перша якої визначає його як заволодіння чужим майном або придбання права на майно, шляхом обману чи зловживання довірою.

Специфіку шахрайства характеризує склад даного злочину.

Об'єктивна сторона шахрайства може бути виражена двома способами: заволодіння чужим майном або придбання права на майно.

Шахрайство у формі заволодіння чужим майном – це протиправне облудне вилучення майна у потерпілого і звернення його на користь винної особи. Шахрайство, шляхом придбання права на чуже майно – це протиправне отримання права користування, володіння чи розпорядження майном.

Заволодіння чужим майном або придбання права на майно, для того, щоб кваліфікуватися як шахрайство, має бути здійснене особливим способом: обманом або зловживанням довірою.

Обман може вчинятися у будь-якій формі – усно, письмово, виражатися певними, в тому числі і конклюдентними діями, навіть гіпнозом, введенням в транс. Вичерпного переліку способів, форм та видів обману дати неможливо.

Зловживання довірою полягає у недобросовісному використанні довіри з боку потерпілого: для заволодіння чужим майном чи правом на нього винний використовує особливі довірчі стосунки, які склалися між ним та власником чи володільцем майна.

Особливістю шахрайства є те, що злочинець викликає бажання у потерпілого добровільно передати йому майно або право власності на майно. Добровільність передачі предмету шахрайства є його обов'язковою ознакою.

За ознакою безпосередньої участі потерпілого у процесі незаконного вилучення майна шахрайство схоже з вимаганням, яке також передбачає передачу майна чи права на нього винній особі самим потерпілим. [3, с. 480]

За способом вчинення (обман або зловживання довірою) шахрайство має велику схожість із заподіянням майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, відповідальність за яке передбачена ст. 192.

Шахрайство вважається закінченим з моменту переходу чужого майна у володіння винного або з моменту отримання ним права розпоряджатися таким майном.

Об'єктом шахрайства можуть виступати чуже майно та право на майно.

Для шахрайства основним предметом злочину на практиці виступають гроші. За результатами нашого дослідження вони були предметом в 80% учинених шахрайських посягань.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Однак, якщо шахрайство вчиняється службовою особою, і вона з метою обману чи зловживання довірою користувалася своїм службовим

становищем, то дане діяння повинне кваліфікуватися за сукупністю злочинів – шахрайство і зловживання владою або службовим становищем.

Суб'єкт вчинення шахрайства характеризується своєю багатогранністю, при розробці психологічного портрету особи шахрая необхідно враховувати різноманітні показники – соціально-демографічні, соціальні прояви в різних сферах, кримінально-правові ознаки, моральні якості, психологічні особливості тощо.

Шахрайство, як правило, у більшості випадків це "індивідуальна" злочинна діяльність.

Суб'єктивна сторона шахрайства представлена прямим умислом, а також корисливою метою.

Далі настає такий етап злочинної поведінки, як виконання рішення, за яким настає етап пост кримінальної поведінки.

Частини 2, 3 та 4 статті 190 передбачають кваліфіковані та особливо кваліфіковані ознаки шахрайства: 1) вчинене повторно, вчинене за попередньою змовою групою осіб; 2) таке, що завдало значної шкоди потерпілому; 3) вчинене у великих розмірах; 4) вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; 5) вчинене в особливо великих розмірах; 6) вчинене організованою групою.

Особливістю такого шахрайства є те, що вказану кваліфікуючу шахрайство обставину утворюють лише операції, здійснення яких без використання електронно-обчислювальної техніки є неможливим (наприклад, здійснення електронних платежів, інших операцій з безготівковими коштами).

Висновки. Проведені дослідження дозволили нам дійти висновку, що шахрайство, як вид злочину проти власності, в умовах економічної та політичної нестабільності в Україні, детермінується, в основному, як і інші види корисливих злочинів зі схожими групами криміногенних факторів: економічними, соціальними, суспільно-психологічними, правовими та іншими.

Поняття шахрайства можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. Шахрайство у вузькому розумінні – це заволодіння чужим майном або отримання права на таке майно шляхом обману чи зловживання довірою, вчинені з корисливих мотивів.

Шахрайство як злочин проти власності, має своїм предметом чуже майно або право на таке майно. З об'єктивної сторони воно характеризується такими діями, як заволодіння чужим майном, або отримання права на нього. Особливістю об'єктивної сторони шахрайства є спосіб вчинення злочину – шляхом обману або зловживання.

З кримінально-правової точки зору, суб'єктом шахрайства – є фізична осудна особа, яка досягла 16-ти років. Однак з позиції кримінологічного дослідження, такі особи наділені певними особливостями. Більшість шахраїв мають сильний дар уяви, здатність впливу і вміння переконувати. До особистих якостей шахрая належать його хитрість, брехливість, вміння прихилити до себе оточуючих, знання способів підроблення документів. За своїм зовнішнім виглядом – це звичайно поважні люди, які уміють себе «подати», обізнані в галузі психології.

Суб'єктивна сторона шахрайства характеризується прямим умислом та наявністю корисливого мотиву. Однак з практичної точки зору, можна помітити, що шахрайство – це злочин, який в своїй рішучій більшості вчиняється повторно та перетворюється в конкретну злочинну діяльність.

В зв'язку з цим пропонуємо виокремити даний вид шахрайства в окрему статтю в КК України, так як даний злочин передбачає особливий вид боротьби з ним.

*Науковий керівник:
Андрушко А.В., к.ю.н., доцент*

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — К. : Преса України, 2009. — 80 с.
2. Кримінальний Кодекс України : Кодекс, [Електронний ресурс] / Верховна рада України, Відомості ВРУ, - 2001р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінальний кодекс України. Коментар основних положень / Упоряд. В. А. Клименко. – К.: Літера ЛТД, 2007. – 868с.
4. Біблія. / Переклад проф. Івана Огієнка. — Київ : Українське Біблійне Товариство, 2002р. – 460 с.
5. Гаухман Л. Д. Організована злочинність : поняття, види, тенденції, проблеми кримінально-правової боротьби / Л. Д. Гаухман. - М., 1993р. – 349с.
6. Гуров А. И. Профессиональная преступность : прошлое и современность / А. И. Гуров. — М., 1990р. – 219с.
7. Кривошеин П.К. Преступление. Историческое исследование / П. К. Кривошеин. – К.: УАВД, 1993р. – 310с.
8. Кримінальне право України : Навчальний посібник Особлива частина / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко. – 3-тє вид., доповн. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 600 с.
9. Шапочка С.В. Шахрайство – корисливий злочин проти власності: історія та сьогодення / С. В. Шапочка. - Науково-практичний журнал. – 2004. – № 9. – С. 22-31
10. Шейнов В.П. Психология обмана и мошенничества. – Мн.: Харвест, 2004. – 464 с.